

# Anhöriga som vårdar eller stödjer någon de står nära – underlag till en nationell strategi

Karin Gavelin

30 september 2021

# Regeringsuppdraget

Socialstyrelsen fick i uppdrag att lämna ett samlat underlag för en bred nationell strategi för anhöriga som vårdar eller stödjer närstående.

Underlaget skulle bestå av:

- en analys av vad ett anhörigperspektiv innebär för den anhörige och för personalen
- en kartläggning och analys av i vilken utsträckning ett anhörigperspektiv finns med i tillämpningen av befintligt regelverk och, i de fall Socialstyrelsen bedömer att det finns brister, en redovisning av dessa.

Uppdraget omfattade inte att ta fram förslag på strategins innehåll.

# Rapportens upplägg

1. Socialstyrelsens uppdrag
2. Anhörigomsorgens omfattning och konsekvenser
- 3. Anhöriga är beroende av att samhällets insatser fungerar**
- 4. Anhörigperspektivet behöver stärkas**
- 5. Många anhöriga har behov av stöd för egen del**
- 6. En förbättrad situation för anhöriga kräver styrning, kunskap, resurser och samverkan**
7. Inför en nationell strategi för anhöriga

Juridisk bilaga

Metodbilaga

# Begränsade/bristande LSS-insatser påverkar anhörigas livssituation

- Kan innebära en dubbel belastning för anhöriga - dels ett större omsorgsansvar och dels omfattande administration kopplad till ansökningar och överklaganden.
- Exempel som togs upp var bl.a. bristande tillgång eller kvalitet i:
  - personlig assistans
  - ledsagning
  - bostad med särskild service enligt LSS
  - habilitering
  - ledsagarservice
  - stöd i skolan och skolskjuts.

# Ett anhörigperspektiv innebär

- Att personal, handläggare, chefer och beslutsfattare
  - har kunskap om vad det innebär att vara anhöriga och att ge anhörigomsorg
  - strävar efter att lyssna på de insikter och den kunskap som anhöriga kan delge om den enskildes bakgrund, hälsa och behov
  - uppmärksammar och söker tillgodose anhörigas behov av information om den enskildes hälsotillstånd, vård och omsorg
  - uppmärksammar de insatser som anhöriga utför och säkerställer att deras omsorg är frivillig
  - uppmärksammar hur anhöriga påverkas och om de har behov av stöd.

# Ibland är det svårt eller olämpligt att involvera anhöriga

- när den enskilde motsätter sig att anhöriga kontaktas
- när den anhöriga inte vill eller orkar bidra
- när det finns kännedom eller misstanke om våld, hot, tvång eller andra problematiska inslag i relationen
- när brukares och anhörigas behov/perspektiv skiljer sig åt.

Att anhöriga inte aktivt involveras betyder dock inte att deras perspektiv inte ska beaktas. Personal kan lyssna på anhöriga och hänvisa dem till stödinsatser utan att bryta mot sekretessen.

# Anhörigperspektivet behöver stärkas

I rapporten tar vi upp flera exempel på var anhörigperspektivet behöver stärkas.

- På system- och organisationsnivå, bl.a. vid beslut som rör vården och omsorgens organisering, i styrning och uppföljning samt i kompetensutveckling – även för chefer och beslutsfattare
- I myndighetsutövning och utförandet av vård och omsorg, bl.a. vid utredning och beslut om insatser till enskilda och i utförandet av vård och omsorg – i synnerhet när den sker i gemensamma hem.

# Anhöriga barn-perspektivet behöver stärkas i verksamheter som möter både barn och vuxna

- Exempel på brister är när barnets behov och rättigheter inte beaktas när föräldrars eller syskons stödbehov utreds, med följder för barnets tillgång till t.ex. närvarande föräldrar och fritidsaktiviteter.
- Detta utgör både ett jämlikhetsproblem och en potentiell kränkning av barnets rättigheter enligt barnkonventionen.
- Verksamheter som möter barn – t.ex. elevhälsan – behöver kompetensen och förutsättningarna att uppmärksamma barns anhöringskap och ge dem stöd.



# Stödet till anhöriga behöver bli mer individanpassat och flexibelt

- Kommuners stöd till anhöriga är otillräckligt flexibelt och individanpassat, t.ex. när avlösningssinsatser som inte utformas efter individens och anhörigas behov. Ett stöd som inte är individanpassat är ofta inte ändamålsenligt.
- Många känner inte till anhörigas möjlighet att söka stöd för egen del enligt 4 kap. 1 § SoL .
- Många saknar vägledning till vården, omsorgen och andra samhällsinstanter.
- Anhöriga befinner sig i ett juridiskt underläge gentemot kommuner, regioner och myndigheter men erbjuds sällan juridiskt stöd.
- Det offentliga stödet saknar allt för ofta den **förebyggande ansats** som krävs för att undvika att anhörigas omsorgsansvar leder till negativa konsekvenser för deras mående och livssituation.

# Reflektioner inför en nationell strategi för anhöriga (1/2)

- Anhörigas situation är en folkhälsofråga som bör integreras i kommuners och regioners hälsofrämjande och förebyggande arbete.
- Det behövs ett tydligare barnrättsperspektiv på anhöriga barns situation och behov.
- Stöd till anhöriga kan inte bäras av enskilda funktioner inom en kommun eller organisation – alla som möter enskilda i vården och omsorgen behöver ha ett anhörigperspektiv.
- Det är avgörande att strategin inte bara strävar efter att förbättra stödet till anhöriga utan också värnar deras frivillighet.

# Reflektioner inför en nationell strategi för anhöriga (2/2)

- Det finns förhoppningar om att strategin ska fungera som en avsiktsförklaring som ger tyngd åt anhörigfrågor både i vården och omsorgen och inom andra politikområden.
- Det finns också reservationer kring en strategis möjlighet att göra skillnad där lagstiftning inte har räckt till.
- Strukturella och organisatoriska hinder försvårar införandet av ett anhörigperspektiv.

# Strukturella och organisatoriska hinder och åtgärdsområden

Fyra övergripande hinders-/åtgärdsområden har identifierats av professioner och andra medverkande:

- Ledning och styrning
- Kunskap och kompetens
- Tid och resurser
- Samverkan och samordning

# Ledning och styrning

- Medarbetare i vården och omsorgen behöver tydliga signaler om att anhängerspektivet ingår i deras uppdrag och ska prioriteras.
- Anhängerspektivet och kommuners och regioners ansvar gentemot anhänga behöver synliggöras i nationella, regionala och lokala regelverk, riktlinjer, kunskapsstöd och uppföljningar.
- Styrdokument behöver tydliggöra vad ett anhängerspektiv innebär i praktiken i myndighetsutövningen och i olika utförarverksamheter.
- Dokumentation och uppföljning kan vara ett stöd för implementeringen, men behöver utformas med varsamhet så att det inte i stället leder till minskad tillgänglighet för anhänga och ökad administration för redan belastade yrkesgrupper.

# Kunskap och kompetens

- Kunskaps- och kompetenshöjning behövs inom tre övergripande områden:
  - kunskap om skyldigheter och regelverk, inklusive hur sekretesslagstiftningen påverkar arbetet med anhöriga
  - kompetens kring hur personal kan föra anhöriga på tal och bemöta anhöriga
  - kunskap om vad det innebär att vara anhörig, inklusive hur olika funktionsnedsättningar och tillstånd hos den enskilde kan påverka anhörigas situation.
- Kunskaps- och kompetenshöjning behövs på flera nivåer – både i **grundutbildningar** för yrken inom vård, omsorg och relevant myndighetsutövning och i **kompetensutveckling** riktad till beslutsfattare, chefer och medarbetare.

# Tid och resurser

- Tid- och resursbrist begränsar kraftigt medarbetares möjlighet att lyssna på, ta hänsyn till och stötta anhöriga.
- Öronmärkta resurser och ekonomiska incitament kan därför behövas för att vård- och omsorgsverksamheter ska kunna lägga tid på anhöriga vid sidan om kärnverksamheten.
- Sådana utgifter har potential att både minska lidandet på individnivå och spara resurser på samhällsnivå, på både kort och lång sikt.
- För att personal ska kunna hänvisa anhöriga till stödinsatser behöver det erbjudas ett gott stöd någonstans.

# Samverkan och samordning

- Organisatoriska stuprör, sekretess samt det stora antalet offentliga och privata aktörer som kan vara inblandade i en individs vård eller omsorg är några faktorer som sägs hämma samverkan och samordning.
- Brister i samverkan och samordning mellan vård- och omsorgs-verksamheter och andra samhällsaktörer kan **både** medföra ett ökat omsorgsansvar för anhöriga **och** leda till att anhöriga med behov av stöd inte får det.
- Dåligt fungerande samverkan kring barn som är anhöriga kan leda till att barn i behov av stöd faller mellan stolarna. Detta utgör en brist i kommuners och regioners förebyggande uppdrag.



Karin Gavelin

[karin.gavelin@socialstyrelsen.se](mailto:karin.gavelin@socialstyrelsen.se)

**Mer information finns på:  
[www.socialstyrelsen.se](http://www.socialstyrelsen.se)**